

آثار بحران‌های مالی و اقتصادی بر ریسک‌های مختلف بانکی

حمید برهانی *

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۹۵	..... مقدمه
۹۵	..... ۱- تاریخچه بحران
۹۷	..... ۲- ریسک‌های عمده بانکداری
۹۷	..... ۱-۲- ریسک اعتباری
۹۸	..... ۲-۲- ریسک نقدینگی
۹۸	..... ۳-۲- ریسک بازار
۹۸	..... ۴-۲- ریسک عدم رعایت مقررات
۹۹	..... ۵-۲- ریسک عملیاتی
۹۹	..... ۳- آثار بحران
۹۹	..... ۱-۳- بخش مسکن
۱۰۱	..... ۲-۳- بخش مالی
۱۰۳	..... ۳-۳- توسعه اقتصادی
۱۰۳	..... ۴-۳- اشتغال
۱۰۴	..... ۴- علل بحران
۱۰۶	..... ۵- واحدهای حسابرسی داخلی و مدیریت مؤثر ریسک
۱۰۷	..... ۱-۵- ریسک در چک لیست بررسی نبود
۱۰۷	..... ۲-۵- ریسک وجود داشت ولی واحد حسابرسی به آن توجه نکرده است
۱۰۷	..... ۳-۵- گوش شنوا وجود نداشته است
۱۰۸	..... ۶- تأثیر بحران مالی جهان بر ریسک بانک‌ها
۱۰۸	..... ۱-۶- ریسک نقدینگی
۱۰۹	..... ۲-۶- ریسک اعتباری
۱۱۰	..... ۳-۶- ریسک عملیاتی
۱۱۱	..... ۴-۶- ریسک شهرت

۱۱۲	.....	۵-۶- ریسک بازار.....
۱۱۳	.....	۶-۶- ریسک بهره.....
۱۱۴	.....	۷-۶- ریسک مقررات.....
۱۱۴	.....	۸-۶- ریسک نظام یافته.....
۱۱۵	.....	۹-۶- ریسک تمرکز.....
۱۱۵	.....	۷- سیاست‌های حمایتی برای کاهش آثار بحران.....
۱۱۷	.....	نتیجه‌گیری و پیشنهادها.....
۱۱۹	.....	کتاب‌نامه.....

فهرست جدول‌ها و نمودارها

صفحه

عنوان

الف- جدول‌ها:

جدول شماره ۱- آمار زیان عملیاتی ۲۰۰۸-۲۰۰۱..... ۱۱۱

ب- نمودارها:

نمودار ۱- ارزش بازارها در سال ۲۰۰۸..... ۱۱۳

نمودار ۲- ارزش بازار بانک‌های آمریکا (قبل و بعد از بحران)..... ۱۱۳

مقدمه

بحران پولی و مالی ایجاد شده در سال‌های اخیر آن‌چنان عواقب و تبعات وسیعی در دنیا ایجاد کرده است که در کوتاه‌مدت قابل جبران نیست و تریلیون‌ها دلار خسارت برای سرمایه‌گذاران حقیقی و حقوقی ایجاد کرده است، چنانچه هماهنگی و همدلی در کنار بسیج و کمک‌های مالی و تزریق مکرر به بازارهای پولی و مالی نبود، تجربه سال‌های ۳۰-۱۹۲۹ در سطحی وسیع‌تر تکرار می‌شد.

اهمیت این موضوع به حدی است که مورد مطالعه دقیق و علمی قرار گیرد و آثار آن در دامنه محدودتری یعنی بر ریسک‌های بانکداری مورد بررسی قرار گیرد.

با توجه به موضوع مطالعه، روش تحقیق کتابخانه‌ای انتخاب گردید و از مقالات، گزارش‌ها و سخنرانی‌های متعدد در سطح بین‌المللی استفاده شده است. با توجه به اینکه منشاء این بحران ایالات متحد آمریکا است، تمرکز بررسی‌ها و مطالعات بیشتر بر مؤسسات مالی و بانک‌ها در این کشور می‌باشد، گرچه قلمرو تحقیق در سطح بین‌المللی قرار دارد.

برای ورود به این بحث ابتدا بررسی خلاصه‌ای از تاریخچه بحران به‌عمل آمده و بعد ریسک‌های عمده بانکی را مرور کرده، سپس آثار بحران و علل آن ریشه‌یابی می‌شود و در ادامه آثار آن بر ریسک‌های مختلف بانکی را توضیح داده و سرانجام ضمن اشاره به برخی از سیاست‌های حمایتی، نتیجه‌گیری و پیشنهادهایی ارائه می‌گردد.

۱- تاریخچه بحران

سابقه رکود بزرگ که ابعاد جهانی داشته و موجب سقوط اقتصادها در سراسر جهان گردید در سال ۱۹۲۹ شروع شد و تا اوایل سال ۱۹۳۰ برای برخی کشورها و برای بعضی دیگر تا اوایل دهه ۱۹۴۰ ادامه یافت.

این رکود بزرگ از آمریکا سرچشمه گرفت و همزمان با سقوط بازار سهام در ۲۹ اکتبر ۱۹۲۹ که مشهور به سه‌شنبه سیاه بود رخ داد.

در سال‌های ۱۹۳۳-۱۹۳۹ قوانین جدیدی وضع گردید تا مشکلات ایجاد شده را رفع کرده و برای افزایش بازار مسکن و مالکیت منازل مسکونی در سال ۱۹۳۸ فانی‌می تأسیس شد تا ضمن پشتیبانی، اطمینان مستمر به مؤسسات وام‌دهنده برای تأمین مالی خرید واحدهای مسکونی بدهد.

در سال ۱۹۷۰ فردی مک^۱ تأسیس شد تا وام‌های رهنی را در بازار دست دوم بخرد، سپس آن‌ها را تجمیع کرده و به‌عنوان اوراق بهادار با پشتوانه رهنی^۲ در بازار آزاد به سرمایه‌گذاران محتمل در اقصی نقاط جهان به‌فروش رساند.

از سال ۱۹۸۱ تاکنون اقتصاد آمریکا سه بار وارد بحران‌های مرحله‌ای شده است. آمریکایی‌ها برای مقابله با این حوادث مبادرت به «اتخاذ سیاست‌های انبساطی» کرده، بهره بانکی را کاهش داده، نرخ مالیات‌ها را متعادل کرده و تلاش داشتند تا زمینه بازسازی اقتصاد سرمایه‌داری را فراهم کنند. ریگان در سال ۱۹۸۲ از الگوی «کینزگرایی اقتصادی» برای مهار رکود اقتصادی استفاده کرد. کلینتون در سال ۱۹۹۳ مدل کاهش بهره اقتصادی را به‌کار گرفت. و همچنین مبادرت به کاهش ارزش دلار^۳ کرد.

در سپتامبر سال ۱۹۹۹ فانی‌می مقررات و ضوابط خود را آسان‌تر کرد. به‌منظور آنکه اعتبارات رهنی خود را گسترش دهد. به‌نحوی که افرادی که دارای وضعیت اعتباری مناسب نیز نمی‌باشند بتوانند با دریافت وام، مبادرت به خرید واحد مسکونی کنند و از این طریق شکوفایی اقتصادی حاصل شود.

بعد از حادثه ۱۱ سپتامبر نیز اقتصاد آمریکا به موازات اقتصاد جهانی دچار رکود شد، لیکن در سال ۲۰۰۲ آمریکایی‌ها توانستند از رکود خارج شده و زمینه‌های رونق دوباره را به‌وجود آورند. از ژانویه ۲۰۰۶ موج جدید رکود اقتصادی آمریکا به‌وجود آمد.

در سال ۲۰۰۷-۲۰۰۳: فدرال رزرو به‌دلیل توسعه سیاست‌های انبساطی برای کاهش بار رکود وظایف نظارتی و واضح مقررات خود را نتوانست به‌نحو مطلوبی انجام دهد و روند فعالیت اعتباری خارج از کنترل گسترش یافت.

در سال‌های ۲۰۰۴-۱۹۹۴: به‌دلیل پائین بودن نرخ بهره در جریان منابع ورودی وسیع و سرمایه‌گذاری در MBSها و سرانجام در بخش ساختمان میزان قیمت املاک بین ۶۴ درصد تا ۶۹/۲ درصد افزایش یافت. به‌نحوی که در بین سال‌های ۲۰۰۶-۱۹۹۷ قیمت مسکن در آمریکا ۱۲۴ درصد افزایش یافت.

در سال ۲۰۰۷: بیش از ۲۵ مؤسسه که وام‌دهنده با کیفیت غیرعالی^۴ بودند اعلام ورشکستگی کردند. حدود مارس ۲۰۰۷ میزان این‌گونه وام‌ها معادل ۱/۳ تریلیون دلار بود.

^۱ Freddie Mac, Federal Home Loan Mortgage Corporation

^۲ MBS: Mortgage – Backed Securities

^۳ Devaluation

^۴ Sub prime – Lender

سال ۲۰۰۷-۲۰۰۸: عوامل مختلفی از جمله افزایش قیمت نفت و ایجاد رکود، منجر به استمرار کاهش فروش واحدهای مسکونی شد و همچنین ترس از رکود آمریکا شتاب عدم فروش را افزایش داد.

عملیات اصلاحی بازار سهام و ترکیدن حباب‌های قیمتی که به دلیل روند روزافزون تقاضا برای مسکن در سال‌های قبل شکل گرفته بود، همچنین مؤسسات رتبه‌بندی اعتباری نقش بسیار مهمی در تخریب بازار به خصوص در مورد ارزیابی وام‌های با کیفیت غیرعالی داشتند. این مؤسسات متعاقباً مورد انتقاد شدید واقع شدند. به دلیل اینکه میزان ریسکی که در رابطه با اوراق بهادار با پشتوانه رهنی وجود داشت را کمتر از واقع بیان کرده بودند.

در اواسط سال ۲۰۰۸: بدهی مربوط به واحدهای مسکونی به ۱۴/۵ تریلیون دلار رسید. لازم به اشاره است این بدهی در سال ۲۰۰۰ فقط ۷/۴ تریلیون دلار بود و در سال ۱۹۷۴ میزان این بدهی ۷۰۵ میلیارد دلار بوده است.

- سقوط لمان برادرز^۱ امواج شوک را به جهان ارسال کرد.

- جنرال موتورز اعلام ورشکستگی می‌کند، یعنی بزرگ‌ترین تولیدکننده در تاریخ آمریکا سقوط می‌کند.
بحران اقتصادی آمریکا در شرایط جدید به دلیل پیوستگی بازارهای مالی جهانی بیشتر کشورهای جهان را درگیر خود کرده است. کشورهای بزرگ و دارای اقتصاد قوی از جمله کشورهای اروپایی، چین، روسیه، ژاپن و کانادا زودتر از کشورهای دیگر دست به کار شدند و اقدامات حمایتی ویژه‌ای برای مقابله با بحران اتخاذ کردند.

۲- ریسک‌های عمده در بانکداری

بانک‌ها به عنوان واسطه وجوه در تجهیز و تخصیص منابع جامعه و بنا به گستردگی و تنوع فعالیت‌شان با ریسک‌های گوناگونی از قبیل ریسک اعتباری، ریسک نقدینگی، ریسک بازار، ریسک عدم رعایت مقررات، ریسک عملیاتی، ریسک طرف‌های مقابل و غیره مواجه‌اند که به‌طور خلاصه به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود.

۲-۱- ریسک اعتباری

عدم بازپرداخت اصل و سود بدهی توسط دریافت‌کنندگان تسهیلات در سررسید، اساس ریسک اعتباری را تشکیل می‌دهد. این ریسک می‌تواند به دلیل عوامل داخلی (ضعف مدیریت اعتباری،

^۱ Lehman Brothers

کنترل‌های داخلی، پیگیری و نظارت، وجود فساد و ... یا عوامل خارجی (رکود اقتصادی، بحران اقتصادی، مقررات نرخ‌ها و شرایط اقتصادی) بروز کند.

۲-۲- ریسک نقدینگی

عدم ایفای به‌موقع تعهدات به‌دلیل کمبود و عدم اطمینان در میزان نقدینگی بانک را ریسک نقدینگی می‌گویند. کما اینکه در روزهای اخیر بسیاری از بانک‌ها نرخ سود سپرده‌های خود را به شدت افزایش داده‌اند تا بتوانند منابع کافی را برای ایفای تعهدات خود جذب کنند.

۲-۳- ریسک بازار

تغییرات در نرخ سود، بهره یا نرخ ارز یا بهای سایر دارایی‌های مالی که آثار نامطلوب بر فعالیت بانک بگذارد و آن را با زیان و یا کاهش درآمد مواجه کند را ریسک بازار می‌نامند. برای مثال تغییرات نرخ سود برای سپرده‌گذار به سرعت اعمال می‌گردد، لیکن در مورد دارایی‌های بلندمدت که با نرخ ثابت است (فروش اقساطی یا اجاره به شرط تملیک) قابل اعمال نمی‌باشد. و یا در مورد نرخ ارز که در اثر تغییرات نرخ ارز و تغییر در میزان دارایی‌ها و بدهی‌های ارزی بانک (اعم از سپرده‌های ارزی و دارایی‌های ارزی و یا تعهدات ضمانت‌نامه‌های ارزی و اعتبارات اسنادی ارزی می‌تواند هزینه‌های غیرقابل جبران را خلق کند). قیمت اوراق قرضه دائماً در حال نوسان است. مؤسسات مالی که در ایفای تعهدات خود ناکام می‌مانند با توجه به عدم اطمینان ایجاد شده در بازار نسبت به این مؤسسات و همچنین افت ارزش سهام این مؤسسات، طلبکاران سراغ وثیقه‌های این مؤسسات رفته و خواستار پرداخت سریع دیونشان می‌شوند.

۲-۴- ریسک عدم رعایت مقررات

در صورتی که بانک نتواند الزامات قانونی و یا نظارتی در مورد نسبت‌های مشخص را تأمین کند، با این ریسک مواجه است. برای مثال نسبت کفایت سرمایه بانکی در کشورهای مختلف حداقل براساس مقررات بال ۱ الزام به رعایت ۸ درصد (نسبت سرمایه به میانگین دارایی‌ها موزون شده براساس ریسک) می‌باشد و کاهش از نسبت یاد شده، مقامات ناظر بانکی را ملزم به اتخاذ تصمیمات اساسی می‌کند.

این نسبت نشان‌دهنده حمایت از سپرده‌گذاران و اعتباردهندگان در مقابل زیان‌های غیرقابل پیش‌بینی است و از این رو اگر بانکی نتواند به حداقل‌های تعیین شده دست یابد و یا عوامل بیرونی مانع تحقق آن شوند، ممکن است حمایت سپرده‌گذاران و اعتباردهندگان را از دست داده و با صور دیگر ریسک که همانا نقدینگی و عدم تحقق اصل Going concern است، مواجه شود.

۵-۲- ریسک عملیاتی

هرگونه زیان ناشی از خطاهای انسانی، سیستمی، روش‌های داخلی کار و رویدادهای خارج از سازمان به‌عنوان ریسک عملیاتی شناخته می‌شود که می‌تواند نشأت گرفته از نیروی انسانی، مشتریان، سیستم‌ها و یا برون‌سازمانی (مانند حوادث طبیعی، سرقت‌های مسلحانه، قوانین دستوری و تکلیفی) باشد.

۳- آثار بحران

بحران تأثیرات وسیعی در بخش‌های مختلف از جمله بازار مسکن و بازار اعتباری و مالی گذارده است.

بخش بسیار مهمی از آثار بحران مربوط به وام‌های با کیفیت غیرعالی^۱ است که جریان پولی وسیعی به‌صورت سرمایه‌گذاری در اوراق قرضه رهنی از بخش خصوصی و بانک‌ها را به‌خود جذب کرده بود.

در این بخش ابتدا به آثار بحران در بخش مسکن اشاره می‌شود.

۱-۳- بخش مسکن

بوم و بوست^۲ اشاره به حباب‌های ایجاد شده در بازار مسکن و ترکیدن آن‌ها در زمان اصلاح بازار (بحران) کرده‌اند، به‌نحوی که بین سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۶ قیمت مسکن دو برابر و در سپتامبر سال ۲۰۰۸ میزان کاهش قیمت مسکن در آمریکا بیش از ۲۰ درصد نسبت به بالاترین در اواسط سال ۲۰۰۶ است.

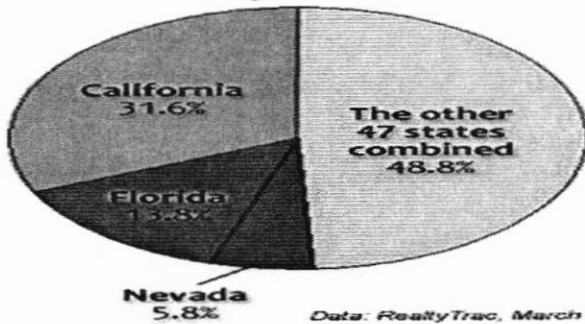
^۱ sub prime loans

^۲ Boom & Bust

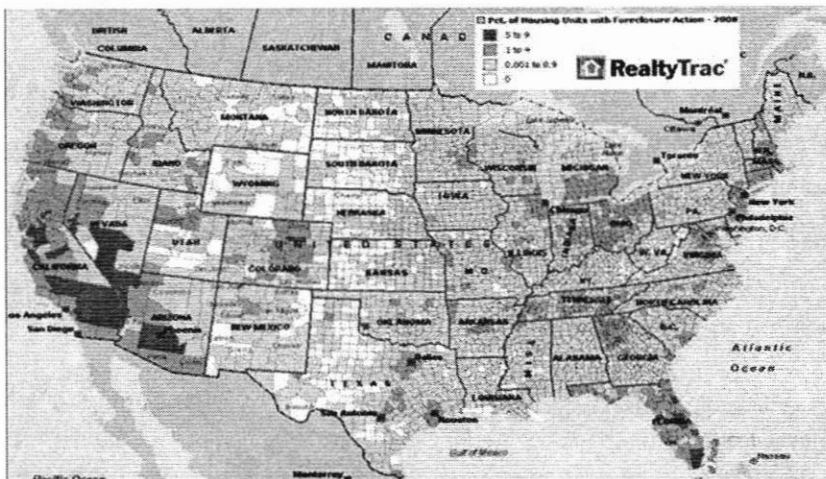
- قیمت خانه‌ها در آمریکا به سقوط مهار نشدنی خود برای بیستمین ماه متوالی ادامه داد تا در ردیف منفی ۲۲/۲ درصد نسبت به نقطه اوج خود در جولای ۲۰۰۶ قرار گیرد. کاهش قیمت خانه‌ها در آمریکا ثروت صاحبان خانه در آمریکا را سه تریلیون دلار کاهش داد و از دست دادن ارزش سهام بازار منازل هشت تریلیون دیگر به این اتلاف ثروت افزود.

- بانک‌ها به ناچار مبادرت به تملیک واحدهای مسکونی کردند که وام‌گیرندگان از ایفای تعهد خود بازماندند و نرخ تملیک با رشد فزاینده بالا رفته و واحدهای تملیکی پی‌درپی برای فروش عرضه می‌شد. به‌نحوی که ایالت کالیفرنیا (۳۱/۶ درصد)، فلوریدا (۱۳/۸ درصد) و نوادا (۵/۸ درصد) بیشتر از ۵۰ درصد واحدهای تملیکی در آمریکا را به‌خود اختصاص دادند.

3 States Account For Half Of The Country's Foreclosures

Data: RealtyTrac, March 2009

- از مارس ۲۰۰۸ تقریباً ۸/۸ میلیون نفر وام‌گیرنده که ۱۰/۸ درصد کل مالکان خانه‌ها در آمریکا را تشکیل می‌دادند، دارای سرمایه منفی در خانه‌های خریداری شدند. بی‌گمان این تعداد در ماه نوامبر سال ۲۰۰۸ به ۱۲ میلیون نفر رسید.

۲-۳- بخش مالی

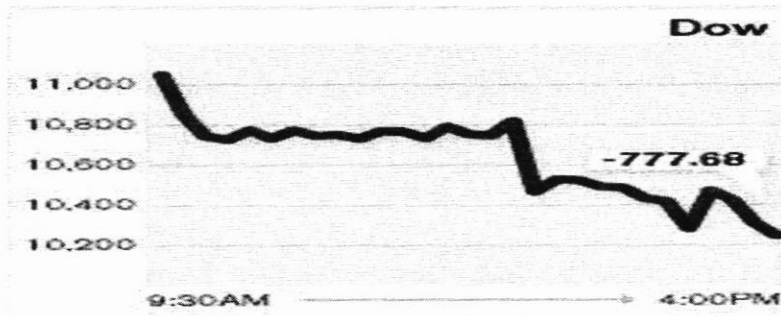
این بحران بازارهای مالی را متزلزل کرده و باعث کاهش بی‌سابقه ارزش سهام در بورس‌ها شده و نگرانی‌های روانی زیادی در مورد آینده اقتصاد جهانی به وجود آورده است. این بحران با ترکیدن حباب در بازار مسکن آمریکا آغاز شد. به دنبال آن ناکامی در ادای تعهدات وام‌های اعطایی به مشتریان کم اعتبار و وام‌های با نرخ و شرایط قابل انعطاف و اختیاری که وام‌گیرندگان با ریسک بالا که دارای درآمد اندک یا سابقه اعتباری کمتری به نسبت وام‌گیرندگان اولیه (اصلی) داشتند، شد.

در اثر این بحران مؤسسات مختلف مالی در جهان بیش از ۵۰۱ میلیارد دلار فقط از دارایی‌های مالی مرتبط با وام‌های با کیفیت غیرعالی متضرر شده‌اند.

کاهش شاخص سهام منحصر به کشورهای غربی و ایالات متحده نبوده، بلکه سایر کشورها حتی خاورمیانه، خاور دور و ... از این بحران آسیب دیده‌اند. برای مثال در ژاپن شاخص NIKKERI-۲۲۵ به سوی پایین‌ترین میزان خود طی ۲۶ سال اخیر نزول کرد و از میزان سال پیش از آن ۶۰ درصد کاهش یافت و به سرمایه‌گذاران، زیان میلیاردها دلاری را تحمیل کرد. همچنین بازار سهام در عربستان سعودی، بحرین، کویت، عمان، قطر و امارات متحده عربی طی ماه‌های گذشته رکود اقتصادی داشته‌اند و با واقع شدن در نزول در بازار سهام‌شان میلیاردها دلار از دست داده‌اند.

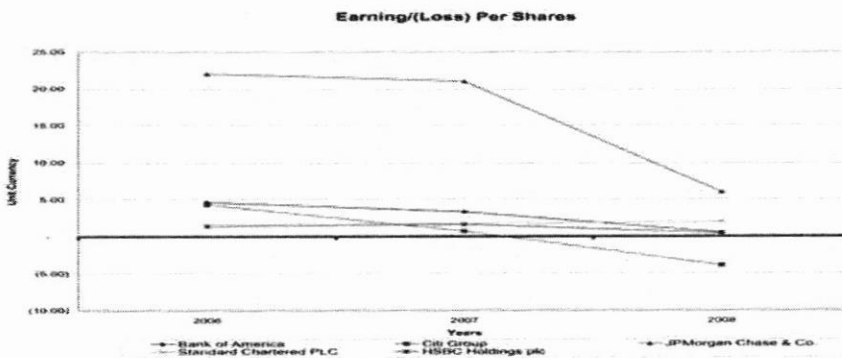
- در بین جون ۲۰۰۷ تا نوامبر ۲۰۰۸ آمریکایی‌ها بیش از $\frac{1}{4}$ ارزش خالص ثروت خود را از دست دادند.

- در روز ۲۹ سپتامبر ۲۰۰۸ شاخص داو جونز با ۷۷۸ واحد کاهش به‌عنوان بزرگ‌ترین کاهش روزانه از ۱۱۰۰۰ واحد به ۱۰۲۰۰ واحد رسید که میزان کاهش ارزش بازار سهام ذی‌ربط ۱/۲ تریلیون دلار برآورد شد.

- در نوامبر ۲۰۰۸ شاخص سهام S&P500 معادل ۴۵ درصد در مقایسه با سال ۲۰۰۷ کاهش یافته بود.

- این بحران باعث کاهش شدید سودآوری و EPS بانک‌های بین‌المللی گردید.

- نوریل روبینی می‌گوید این بحران برای اقتصاد آمریکا بسیار دردناک است. پیش‌بینی می‌شود از سال ۲۰۱۰ به تدریج وضعیت بهبود یافته، لیکن آمریکا به دلیل بحران ابرقدرتی خود را از دست بدهد و جهان به سمت چند قطبی اقتصادی پیش خواهد رفت و جهان آتی هرگز مشابه وضعیت فعلی نخواهد بود.

۳-۳- توسعه اقتصادی

به اعتقاد بانک جهانی راه‌های متعددی وجود دارد که بحران اقتصاد جهانی می‌تواند بر توسعه تأثیر بگذارد. این تأثیرات به فراخور هر کشوری متفاوت است. فاکتورهای کلیدی در این باره عبارتند از:

- قطع کمک‌های بین‌المللی برای توسعه،
  - کاهش دسترسی‌ها به بازار سرمایه‌های مالی بین‌المللی
  - گسترش آشفته‌گی بورس به بازارهای نوظهور (در یک روز از ماه اکتبر بازارها در برزیل، مکزیک، آفریقای جنوبی و ترکیه ۱۰ درصد سقوط کردند)
  - کاهش تقاضای جهانی برای صادرات کشورهای در حال توسعه
  - به تعویق انداختن پروژه‌های سرمایه‌گذاری
- بحران مالی ممکن است پروژه‌های بنیادی طرح‌ریزی شده، برای ساختن یک سیستم جامع برای جاده‌ها و راه‌آهن، الکتریسته و حق امتیاز آب مصرفی را آهسته کند. با وضعیت کنونی بازار مالی جهان عرضه تأمین مالی به احتمال زیاد کم خواهد شد. این یک اثر منفی در رشد اقتصادی و توسعه بازار کار کشورهای در حال توسعه خواهد داشت. برای مثال: نیجریه اعلام کرده که حتی از هم‌اکنون بحران مالی در بازسازی ۳۴۰۰۰ کیلومتر جاده در کشورش تأثیر منفی گذاشته است.

۳-۴- اشتغال

- براساس آمار منتشره از سوی سازمان جهانی کار حدود ۲۰ میلیون نفر تا پایان سال میلادی آینده در اثر بحران مالی جهانی شغل خود را از دست می‌دهند.
- تعداد افراد مشغول به کار با حقوق روزانه یک دلار به ۴۰ میلیون و با حقوق روزانه دو دلار به یکصد میلیون نفر می‌رسد. بحران اقتصادی همچنین شکاف درآمدی را بیشتر خواهد کرد و باعث بی‌عدالتی و فاصله بیشتر دهک‌های اقتصادی می‌شود.
- بازار تولید خودرو در آمریکا سقوط منفی ۳۲ درصد داشت تا به پایین‌ترین حد خود از زمان ژانویه ۱۹۹۱ برسد و تعداد بسیاری از شاغلان در این بازار شغل خود را از دست داده‌اند و بعضاً به ردیف بی‌خانمانان اضافه شده‌اند.

۴- علل بحران

برخی از عواملی را که به عنوان علل اصلی بحران نام می‌برند به شرح زیر است:

- اصلاحات در قانون سرمایه‌گذاری مجدد^۱ که در اواسط دهه ۱۹۹۰ صورت پذیرفت، میزان وام‌های مسکن را به وام‌گیرندگان غیر واجد شرایط و با درآمد کم توسعه داد و برای نخستین بار وام‌های با کیفیت غیرعالی^۲ رهنی را در اوراق بهادار با پشتوانه قرار داد.

- به دلیل شرایط سهل‌اعتباری برای خرید مسکن و افزایش تقاضا، قیمت مسکن بین سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۶ دو برابر شد.

- عامل دیگری که به نوسان قیمت مسکن کمک کرد، پائین آوردن نرخ بهره بود که در اوایل دهه توسط فدرال رزرو صورت گرفت. برای مثال از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۳ فدرال رزرو نرخ فدرال فاند را از ۶/۵ درصد به ۱ درصد کاهش داد. بی‌گمان فدرال رزرو معتقد بود که نرخ‌های بهره را به آسانی می‌توان پائین آورد. زیرا نرخ تورم پائین بود و مدیر عامل فدرال رزرو دالاس می‌گوید که سیاست بهره فدرال رزرو یکی از عوامل خطا و غیرمناسب بر مبنای اطلاعات غلط تورم بوده است و منجر به افزایش حباب در بازار مسکن شده است.

- اولین CDS^۳ در سال ۱۹۹۵ توسط جی بی مورگان معرفی شد. CDS: یکی از ابزارهای مالی، برای پوشش ریسک و حفظ در مقابل عملیات سوداگرانه دارندگان اوراق در مقابل ریسک قصور است. به‌ویژه آن‌هایی که در اوراق بهادار با پشتوانه رهنی سرمایه‌گذاری کرده‌اند. در سال ۲۰۰۷ ارزش کل آن بین ۴۵ تا ۶۲ تریلیون دلار تخمین زده شد که بعداً منجر به گسترده‌گی ریسک عدم ایفای تعهدات و گسترده‌گی ریسک نظام یافته گردید. بررسی‌های بعدی نشان داد گسترده‌گی این CDSها به قصد بیمه کردن در مقابل اوراق قرضه واقعی نبود، بلکه با اهداف بورس بازی و Speculation اتفاق افتاده است.

از آن‌جایی که مقررات سخت و محکمی بر CDSها حاکم نبود و به سرعت گسترده شده بود و دارندگان آن‌ها را به کرات مورد معامله قرار می‌دادند، روز به روز عدم اطمینان اینکه دارنده نهایی قادر باشد وجه خود را در صورت شرایط منفی اعتباری دریافت کند بیشتر می‌شد و سرانجام این امر موجب گسترده‌گی بحران سال ۲۰۰۸ شد.

^۱ CRA: Community Re-investment ACT

^۲ Sub Prime loans

^۳ Credit Default Securities

- موقعی که لمان برادرز ورشکست شد بسیاری از CDSها فاقد تضمین گردید. برای مثال واشنگتن میوچوآل، مقدار زیادی اوراق قرضه در سال ۲۰۰۵ خریداری کرد و اوراق قرضه خریداری خود را با خرید CDS از لمان برادرز پوشش داد که بعد از ورشستگی لمان برادرز این‌ها فاقد ارزش شدند.
- کاهش رشد اقتصاد ملی و تولیدات داخلی و کاهش حجم مصرف عمومی واحدهای کوچک منجر به عدم ایفای تعهدات شد و فقط بانک آو آمریکا ملزم به اخذ ذخیره‌ای معادل ۴/۷۸ میلیارد دلار در فصل اول سال ۲۰۰۸ گردید که مربوط به وام‌های مرتبط به مسکن بود.
  - اکثر مؤسسات و بانک‌های سرمایه‌گذاری میزان حد دارایی‌های با پشتوانه رهنی خود را پیش از سال ۲۰۰۷ افزایش داده بودند از جمله بیراشترن^۱ که یکی از دلایل ورود به بحران وام‌های رهنی با کیفیت پائین گردید.
  - توسعه امر تبدیل به اوراق بهادار نمودن دارایی‌ها و فروش آن در سطح بین‌المللی به کمک مؤسسات رتبه‌بندی و قصور و ارزیابی نامناسب مؤسسات رتبه‌بندی نسبت به دارایی‌های مالی عامل دیگری در توسعه بحران بود.
  - کسری مداوم در تراز پرداخت‌های آمریکا به‌عنوان بزرگترین بدهکار بین‌المللی، میزان بدهی آمریکا به ۱۱/۳ تریلیون دلار رسیده و طبق آمار موجود در مقطع سپتامبر ۲۰۰۷ روزانه ۳/۸۱ میلیارد دلار این بدهی افزایش می‌یافت.
  - اقدام به تملیک و فروش املاک رهنی که نتوانستند به‌موقع تعهد خود را ادا کنند، در زمانی که قیمت مسکن کاهش یافته بود.
  - افزایش بهای نفت در سال‌های ۲۰۰۷ و اوایل ۲۰۰۸ ابعاد رکود بحران را شدت بخشید.
  - انگیزه‌های ارتقای سودآوری برای کسب پاداش بیشتر توسط مدیران بدون توجه به محتوای پرتفوی دارایی‌ها و ریسک در نظر گرفته شده.
  - ضعف در سیستم‌های حسابرسی داخلی و عدم بررسی کلیه ریسک‌های مترتب.
  - انتقال تدریجی از دلار به‌سوی سایر اسعار به‌عنوان ارز ذخیره و ...
- به‌علاوه سال‌های اخیر نشانه‌های فراوانی دال بر بحران مالی، کاهش دلار، جنگ سرسام‌آور در خاورمیانه، مداخله نظامی، سربلند کردن قدرت‌های جدید اقتصادی در عرصه بین‌المللی و ورشستگی بانک‌های سرمایه‌گذار به‌ویژه در بخش مسکن و شرکت‌های بیمه (چه در آمریکا و

^۱ Bear Stearns

چه در کشورهای عضو ناتو)، بدهی دولت که ناشی از کاهش درآمد ناخالص کشور در سال است، در آمریکا دیده می‌شد، لیکن دولت و مسئولان حکومت آمریکا معتقد بودند که سیستم اقتصاد آزاد آمریکا به‌طور خودکار به این مهم پاسخ خواهد داد.

آشکار شدن عدم اعتماد بازار به سیستم‌های مالی و اقتصادی دولت، به‌هم ریختگی سیستم بورس اوراق بهادار و ورشکستگی بسیاری از بانک‌ها به‌خصوص بانک‌های مسکن و ناتوانایی بازپرداخت وام‌های مسکن از سوی خریداران، به یکباره بورس نیویورک را که نبض اقتصاد آمریکا را کنترل می‌کرد از کار انداخت.

بنابراین نباید فقط علت اصلی بحران مالی را در بازار وام در بخش مسکن جست و جو کرد. این بحران علل گوناگون و پیچیده‌ای دارد. از جمله برخی از این علل می‌توان به نبود نظام قانونی مناسب و نظارت‌های دولتی بر مؤسسات مالی اشاره کرد. هیچ قانونی وجود نداشت که مؤسسات مالی را از دادن وام‌های با ریسک‌داری بالا باز دارد. ناکامی مؤسسات در ایفای تعهدات‌شان ناشی از دادن وام‌هایی بیش از حد مشخص بود.

مشکلات کنونی حادث در بازار، بانک‌ها را به‌سوی دادن وام به هم‌دیگر نیز سوق داده است. که به‌دلیل بی‌اعتنایی بانک‌ها به بازار بی‌اعتبار املاک در آمریکاست. این در حالی است که مقامات مختلف بانکی بین‌المللی به کمک مقامات صندوق بین‌المللی پول در پی یافتن راه‌هایی برای بازگرداندن اعتماد و اطمینان به بازارهای مالی هستند.

۵- واحدهای حسابرسی داخلی و مدیریت مؤثر ریسک

یکی از واحدهایی که در کنترل و مدیریت ریسک نقش بسیار بسزایی دارد واحد حسابرسی داخلی است. اصولاً واحدهای حسابرسی داخلی، یک واحد مستقل و در راستای اطمینان بخشی به تحقق اهداف و دادن مشاوره در زمینه فعالیت‌هایی است که منشاء خلق ارزش افزوده و بهبود در عملیات سازمان است. این واحد کمک می‌کند که سازمان اهداف مورد نظر خود را با شیوه‌ای منظم، ارزشیابی مستمر کرده و از بهبود و مؤثر بودن مدیریت ریسک و فرآیند کنترل رعایت اصول حاکمیت شرکتی اطمینان حاصل نماید.

لیکن مشکلات و مسائل مطرح شده در مورد بحران اخیر این پرسش را در صحنه بین‌المللی مطرح کرده که هنگام شروع و تحقق این بحران واحدهای کنترل داخلی کجا بودند؟ و این واحدها چنانچه درست فعالیت می‌کردند می‌بایستی وجود نارسایی‌ها و مشکلات را مطرح و یا

پیش‌بینی می‌کردند و چرا این امر تحقق نیافت؟ برخی نیز احتمالات زیر را در پاسخ این سؤال مطرح کرده‌اند:

- ریسک مطرح شده در ردیف مخاطرات مورد بررسی در چک لیست واحدهای حسابرسی داخلی نبوده است.

- ریسک شناخته شده بود، لیکن واحد حسابرسی داخلی وقت و بهای کافی به آن نداده است.
- واحدهای حسابرسی داخلی وظایف خود را انجام دادند و مطرح نمودند، لیکن گوش شنوا نبوده است.

هر کدام از موارد فوق به شرح زیر قابل تأمل است:

۱-۵- ریسک در چک لیست بررسی نبود

این امر می‌تواند نشأت گرفته از عوامل زیر باشد:

- الف- ضعف فهم از مخاطراتی که یک واحد به صورت واقعی در فعالیت با آن مواجه بوده است،
- ب- ضعف فهم میزان و درجه مخاطره‌پذیری (ریسک‌پذیری) واحد،
- ج- به چیزی که قابل تصور نیست فکر نکرده است،
- د- ضعف فهم معیارهای عملکرد - پاداش و تأثیر آن بر فرهنگ سازمانی،
- ه- به‌عنوان بخشی از برنامه‌های حسابرسی داخلی اجزای سود و زیان و ترازنامه را به جزئیات و تفکیک مورد بررسی قرار نداده است.

۲-۵- ریسک شناخته شده بود، لیکن واحد حسابرسی داخلی به آن توجهی نکرده است

- الف- نقاط و موارد را یک به یک به هم وصل و مقایسه نکرده است و جامع‌بینی نداشته است.
- ب- فیل را در اتاق نیافت و ندیده است.
- ج- درک درستی از نظارت مؤثر نداشته است.

۳-۵- گوش شنوا وجود نداشته است

- الف- آمادگی برای اظهارنظر و عقیده با مدارک و مستندات کافی نبوده است
- ب- گزارش فاقد آثار و اهمیت و درجه مشکلات مترتب بر آن بوده است.
- ج- گرگ قبلاً به کرات زوزه کشیده بود و زوزه‌های جدید بی‌ثمر بوده است.

۶- تأثیر بحران مالی جهان بر ریسک بانکها

پیش از سال ۱۹۳۸ بازار رهنی در آمریکا شامل مؤسسات جذب‌کننده سپرده‌ها مانند: بانکها و شرکتهای پس‌انداز و وام (پس‌انداز مسکن) می‌گردید که از طریق سپرده‌های جذب شده وام مسکن را تأمین مالی می‌کردند. این واحدها به دلیل نگهداری وام‌ها در پرتفوی دارایی‌ها خود با ریسک اعتباری، همچنین با توجه به تغییرات نرخ بهره در بازار و طولانی بودن دوره این وام‌ها با ریسک بازار نیز مواجه بودند.

از سوی دیگر از آنجایی که منابع کوتاه مدت (سپرده‌ها) مصروف تأمین مالی تسهیلات و دارایی‌های بلندمدت شده بودند، ریسک نقدینگی را نیز برای بانکها ایجاد می‌نمود. در زیر تأثیرات بحران مالی و پولی بر ریسک‌های عمده در بانکداری به اختصار بیان می‌شود.

۶-۱- ریسک نقدینگی

مؤسساتی که سعی در استفاده بیشتر از اهرم‌های مالی داشتند، ماشه شروع بحران مالی را کشیدند. این امر منجر به زیان‌های عمده و خروج منابع از بانکها گردید و آن‌ها را با ریسک نقدینگی مواجه کرد که به نوبه خود باعث شد ترکیب ارقام ترازنامه بانکها تخریب شود. این شروع ریسک نظام یافته نقدینگی بود که بانکها ناچار شدند برای ادامه حیات خود به‌نحوی عمل کنند که نقدینگی لازم را داشته باشند و برای تحقق آن مبادرت به اقدامات زیر کردند:

الف- اقدام به فروش دارایی‌های خود

ب- احتکار وجوه نقد^۱

ج- سیاست انقباضی مدیریت ریسک و اعتبارات

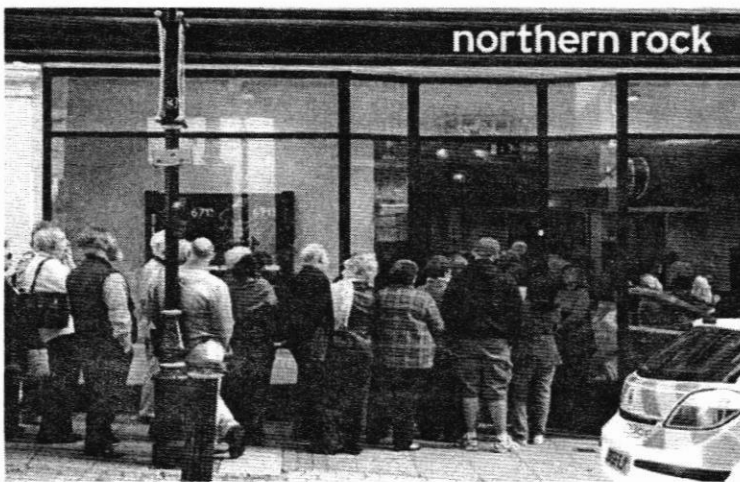
این تصمیمات منجر به افزایش فشار بر بازارهای بین بانکی گردید و منجر به بحران اعتباری^۲ شد. هنگامی که مؤسساتی مانند بیر اشترن و لمان برادرز به نظر مخاطره‌آمیز شدند، مشتریان آن‌ها احساس کردند با ریسک از دست دادن سرمایه خود و یا حداقل بلوکه شدن وجوه و مطالبات خود در صورت ورشکستگی آن مؤسسات مواجه خواهند شد و مبادرت به خارج کردن وجوه و مطالبات خود از این شرکت‌ها کردند. این امر بحران بانکی را تعمیق بخشید و مردم مبادرت به کشیدن سپرده‌های^۳ خود از بانکها نمودند.

^۱ Hoarding cash

^۲ Credit Crunch

^۳ Bank run

برای مثال در سپتامبر ۲۰۰۷ بانک انگلیسی نورترین راک^۱ که آشکار شده بود برای تأمین نقدینگی با توجه به خسارت‌های ناشی از وام‌های با کیفیت غیرعالی^۲ با مشکل مواجه است. سپرده‌گذاران در مقابل این بانک صف کشیدند و مبادرت به خروج سپرده‌های خود کردند و سرانجام طی یک روز بیش از یک میلیارد پوند از این بانک خارج شد که اولین تجربه بعد از سال ۱۸۶۶ در انگلیس بود.

البته بانک اوانگلند برای حمایت از این بانک و جلوگیری از گسترش بحران به سایر بانک‌ها بیش از ۲۰ میلیارد پوند به این بانک کمک کرد.

۲-۶- ریسک اعتباری

جاذبه‌های دریافت تسهیلات شامل شرایط سهل و آسان آن همراه با شتاب یافتن افزایش قیمت مسکن موجب تشجیع وام‌گیرندگان شد که مبادرت به گرفتن وام‌های مشکل‌دار با این اطمینان که آن‌ها می‌توانند به سرعت (با توجه به شرایط بازار) آن‌ها را با شرایط سهل‌تری ریفاینانس کنند. وام‌دهندگان وجوه نیز با ریسک‌های روزافزون مواجه می‌شوند همزمان با

^۱ Northern Rock

^۲ Sub prime loan

افزایش ریسک وام‌گیرندگان که جذب این وام‌ها با شرایط سهل و جذاب شده بودند با ریسک بالا مواجه گردیدند که نتیجه این فعالیت، وام‌های NINJA بود^۱.

در حوزه وام‌های رهنی و سایر فعالیت‌های بانکی مسئله پذیره‌نویسی توسط بانک‌های سرمایه‌گذاری امر مهمی را تشکیل می‌داد. مصطلح است که این امر تحت مطالعه سه عامل (3CS) که شامل اعتبار Credit، ظرفیت Capacity و وثیقه Collateral است را بر ابعاد کیفی اعتباری ترجیح دادند.

در سال ۲۰۰۷ حدود ۴۰ درصد از تمامی وام‌های با کیفیت غیرعالی توسط سیستم‌های اتوماتیک پذیره‌نویسی شده بود.

از آگوست ۲۰۰۸ مؤسسات مالی در جهان بیشتر از ۵۰۱ میلیارد دلار از اوراق بهادار مرتبط با وام‌های رهنی خود را Write off کرده‌اند و صندوق بین‌المللی پول پیش‌بینی کرد که این امر به ۱/۵ تریلیون دلار برسد و این زیان، سرمایه‌های این مؤسسات مالی و بانک‌ها را از بین می‌برد. مجموعه عوامل فوق و رکود اقتصادی و انتقال بحران به سایر بخش‌ها، میزان عدم ایفای تعهدات وام‌گیرندگان را بالا برده و به شدت ریسک اعتباری بانکی افزایش یافته است. آمار ارائه شده در مورد تملیک و فروش اموال، شاخصی بر این ادعا است که خود منشاء تحقق سایر مشکلات و ریسک‌ها شده است.

۳-۶ - ریسک عملیاتی

دولت آمریکا سال‌ها پیش از بحران، فانی می و فردی ماگ^۲ را به‌دلیل خطاهای عمده رعایت نکردن استانداردهای حسابداری برای ابزار مشتقه پولی مورد جریمه قرار داده بود.

نمونه‌هایی از ریسک عملیاتی و آثار آن بر پرسنل و ادعاهای علیه بانک‌ها در زیر آورده شده است: - به‌دلیل شرایط حاصل شده آقای ریچارد مارین یکی از مدیران عالی رتبه بیر اشترن که مسئولیت دو هج فاند^۳ را داشت در ۲۰۰۷/۰۶/۲۹ تعویض شد.

- در اول نوامبر ۲۰۰۷ آقای استنلی اونیل مدیرعامل مری لینچ^۴ پس از انتقادات بسیار و به‌دلیل خلق ۲/۲۴ میلیارد دلار زیان پیش‌بینی نشده تغییر کرد.

^۱ NINJA: No Income, No job, No Assets

^۲ Fannie Mae & Freddie Mac

^۳ Hedge Fund

^۴ Merrill Lynch

- دو مدیر دیگر بیر اشترن، ماتئو تانین و رف سیوفی^۱ در ۱۹ جون ۲۰۰۸ دستگیر شدند و متهم هستند که سرمایه‌گذاران را، در مورد وام‌های با کیفیت غیرعالی هدایت غلط کرده‌اند.^۲ بانک بارکلیز نیز از این دو نفر شکایت کرده است.

آمار زیان ریسک عملیاتی بالای یک میلیارد دلار طی سال‌های ۲۰۰۸-۲۰۰۱ در جدول شماره ۱ به‌نحو مطلوبی افزایش ریسک عملیاتی را در بانک‌ها در دوران بحران نشان می‌دهد.

جدول شماره ۱: آمار زیان عملیاتی ۲۰۰۸-۲۰۰۱

(میلیارد ریال)

سال	موارد زیان‌های بالای	زیان‌های حقوقی گزارش شده بالای	زیان‌های معوق بالای
۲۰۰۱	۰	۰	۰
۲۰۰۲	۱	۰	۰
۲۰۰۳	۸	۳	۰
۲۰۰۴	۷	۶	۳
۲۰۰۵	۷	۷	۱
۲۰۰۶	۹	۳	۳
۲۰۰۷	۱۴	۱۴	۱۲
جمع	۴۶	۳۳	۱۹

این موارد دادگاهی منجر به آن شد که بانک‌ها زیان‌های زیادی در این زمینه تحمل کنند.

۴-۶- ریسک شهرت

در اگوست ۲۰۰۷ سرمایه‌گذاران در دو هج فاند اقدام قانونی علیه مدیران بیر اشترن کردند (شامل هیئت مدیره، مدیران بخش مدیریت ریسک و سایر مدیران) و مبنای آن این بود که بیر اشترن سرمایه‌گذاران را هدایت نادرست کرده است. یا در آگوست ۲۰۰۷، لمان برادرز واحد اعطای تسهیلات با کیفیت غیرعالی خود را (BNC Mortgage) بست و ۱۲۰۰ موقعیت شغلی در ۲۳ نقطه را حذف کرد و ۲۵ میلیون دلار هزینه‌های ذی‌ربط و ادعاها را پذیرفت.

^۱ Matthew Tannin & Raph R.Cioffi

^۲ Misleading

- مری لینچ در آگوست ۲۰۰۸ مواجه با تهدید جدی یک مورد دادگاه در رابطه با قلب واقعیت و ارائه گزارش نادرست در ریسک مرتبط به اوراق بهادار با پشتوانه شد. و نمونه این موارد بسیار است.

۵-۶- ریسک بازار

ورشکستگی شرکت لمان برادرز منجر به قابل پرداخت شدن ۴۰۰ میلیارد دلار به خریداران CDS^۱ که برای محافظت در مقابل ریسک ورشکستگی بانک تهیه شده بود، گردید.

- محصولات اوراق بهادار با پشتوانه رهنی که توسط فانی می و فردی مک به سرمایه‌گذاران فروخته شده بود، فرآیند با پشتوانه کردن دارایی‌ها ریسک بازار را گسترش داده و از مؤسسات سپرده‌ای منابع بسیار عظیمی از سرمایه را به سوی بازار رهنی سوق داده است.

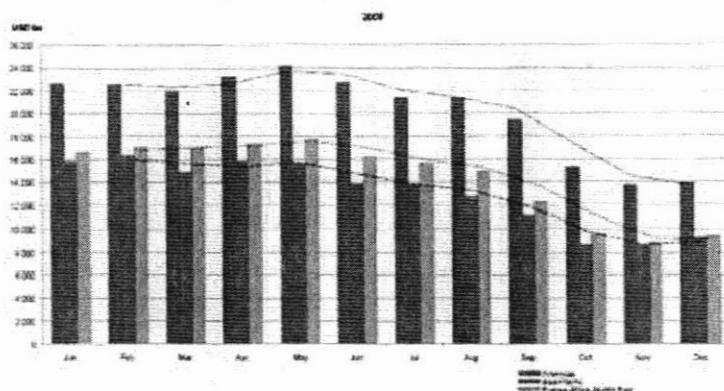
- رتبه‌بندی اعتباری نادرست در مورد مؤسسات وام‌گیرنده و همچنین دارایی‌های دیگر باعث شده قیمت بازار آن‌ها نامشخص و بانک‌ها با ریسک بازار مواجه شوند، برای مثال دارایی‌های AAA در حال حاضر دارایی زیان‌ده می‌باشند.

- در سال ۲۰۰۷ بیر اشترن به دلیل حجم زیادی از وام‌های رهنی با زیان انبوهی مواجه شد و این مشکل را در بین مؤسسات موجود در وال استریت گسترش داد، مانند مری لینچ، جی بی‌مورگان جیس، سیتی گروپ، گلدمن سامه که به شرکت یاد شده وام داده بودند.

- بانک‌ها سود خود را از دست دادند و سود خالص آنان و سود هر سهم به شدت کاهش یافت و در نتیجه ارزش بازار بانکی به شدت کاهش یافت (نمودار ۱) کاهش ارزش بازار سهام بانک‌ها که به نوبه خود دارایی‌های مالی در سایر مؤسسات پولی و بانکی بودند، موجب افزایش ریسک بازار و کاهش ارزش دارایی‌های مالی بانکی و مؤسسات دیگر و تحمیل زیان هنگفت به واحدهای دارنده این اوراق شد.

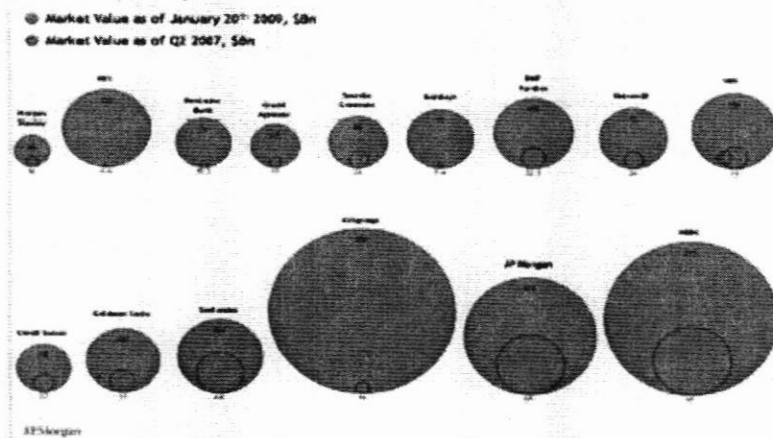
^۱ Credit Default Swaps

نمودار ۱: ارزش بازارها در سال ۲۰۰۸

نمودار ۲: ارزش بازار بانک‌های آمریکا (قبل و بعد از بحران)

Banks: Market Cap

۶-۶- ریسک بهره

به‌طور کلی عوامل زیر منجر به نوسان‌های نرخ بهره و قیمت دارایی‌ها و در نتیجه افزایش ریسک مترتب در بانک‌ها گردید:

- کاهش نرخ بهره بین سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۰۷ و آثار آن بر مدیریت دارایی‌ها و بدهی‌ها، ریسک نرخ بهره را افزایش داده است
- برخی از وام‌ها به صورت فقط پرداخت بهره بوده است، همچنین حدود $\frac{1}{3}$ این وام‌ها در سال‌های ۲۰۰۴ تا ۲۰۰۶ نرخ کمی‌تر از ۴ درصد داشتند.
- نمونه دیگری از ریسک بهره وام اختیار پرداخت بود^۱ که در آن صاحبان خانه می‌توانستند مبلغ مختلفی را بپردازند. بی‌گمان هر مقدار بهره که پرداخت نشده بود به اصل اضافه می‌شد و مبلغ پرداختی بهره در هر دوره نامشخص بوده و همچنین اصل مبلغ نیز متغیر می‌باشد.

۷-۶- ریسک مقررات

برخی از بانک‌های سرمایه‌گذاری بزرگ بیش از حد از اهرم‌های مالی استفاده کرده بودند. یعنی نسبت بدهی به حقوق صاحبان سهام بسیار بالا داشته و در نتیجه قادر به جذب تمامی زیان‌های ناشی از اوراق بهادار با پشتوانه رهنی^۲ نبودند. به همین دلیل آن‌ها قادر نبودند که وظایف مقرراتی خود را به‌عنوان طرف مقابل تعهدات^۳ به‌نحو مناسبی ایفا کنند. بسیاری از بانک‌ها به دلیل عدم ایفای تعهدات مشتریان‌شان و با حجم زیاد زیان و کاهش حقوق صاحبان سهام نتوانستند نسبت کفایت سرمایه را رعایت کنند. تأیید این ادعا نتیجه سنجش میزان نگرانی^۴ برگزار شده در ماه آوریل و می در آمریکا است. از این‌رو بسیاری از بانک‌ها از مقررات ذی‌ربط عدول کردند و بانک‌ها با ریسک عدم رعایت مقررات مواجه شده‌اند.

۸-۶- ریسک نظام یافته

قصور پرداخت به‌عنوان طرف قرارداد و گسترده‌شدن آن در دوره بحران مالی در سال ۲۰۰۸ خصوصاً به دلیل مشکلات لمان برادرز و AIG (گروه بیمه بین‌المللی) که طرف مقابل در بسیاری از CDSها بودند کل بازار را مورد تهدید قرارداده و ریسک نظام یافته در بازار گسترده گردید.

^۱ Payment option loan

^۲ MBS

^۳ Counter Part

^۴ Stress Test

۹-۶ - ریسک تمرکز

در سال ۲۰۰۷، پنج بانک سرمایه‌گذاری آمریکا گزارش دادند که معادل ۴/۱ تریلیون دلار در پایان سال مالی ۲۰۰۷ مطالبات دارند که این معادل ۳۰ درصد تولید ناخالص داخلی^۱ رسمی آمریکا بود. که علت امر ورشکستگی لمان برادرز و بیراشترن و مری لینچ بوده است که سرانجام با قیمت نازلی فروخته شدند و گولدمن ساچه و مورگان استنلی تبدیل به بانک تجاری شدند. همچنین فانی می و فردی مک که دارای ۵ تریلیون دلار تعهدات رهنی بودند، هنگامی که در شرف ورشکستگی و ادغام و یا تسویه قرار گرفتند. لذا این ۷ مؤسسه آنقدر از تعهدات را برعهده گرفته بودند که بالغ بر ۹ تریلیون گردیده و منجر به ریسک تمرکز بسیار بالا شده بود.

۷- سیاست‌های حمایتی برای کاهش آثار بحران

- سه گام اساسی که برای کاهش شتاب و آثار بحران مالی برداشته شده، عبارت است از:
- تمایل دولت‌ها برای خرید دارایی‌های در معرض ریسک بانک‌های دچار مشکل،
  - تزریق نقدینگی به نظام مالی جهانی برای حفظ وضعیت زیر ساخت‌های مالی جهان،
  - کاهش نرخ‌های بهره برای مقابله با بحران اقتصادی،
- خزانه‌داری آمریکا تا حدود یک تریلیون دلار از بدهی‌های کوتاه مدت به بازار پول را تأمین مالی کرد تا اسباب خروج نظام مالی آمریکا را از بحران فراهم کند. در فوریه ۲۰۰۹ علاوه بر حمایت‌های قبلی دولت آمریکا بسته ۹۰۰ میلیارد دلاری را برای حمایت و نجات سیستم مالی اختصاص داد.
- کشورهای عضو گروه ۲۰^۲ در اجلاس ماه آوریل ۲۰۰۹ خود در لندن بیش از ۱/۱ تریلیون دلار با حمایت صندوق بین‌المللی پول برای خروج از بحران اختصاص دادند.
- چین با ارائه یک بسته ۵۶۸ میلیارد دلاری دست به یک اقدام بزرگ برای جلوگیری از تأثیر بحران اقتصادی بر اقتصاد خود زد.
- دولت کره جنوبی با هدف ثبات بخشیدن بازارهای مالی این کشور با دریافت وام ارزی توسط بانک‌های این کشور موافقت کرد. براساس برنامه کمک به اقتصاد، دولت ضمانت پرداخت

^۱ GDP

^۲ G-20

تمامی وام‌های دریافتی توسط بانک‌های کره‌ای را که قبل از ۳۰ ژوئن ۲۰۰۹ دریافت شده باشد، می‌پذیرد. جدای از این امر ۷۵۰ میلیون دلار دیگر به منابع بانک صنعت کره تزریق شد، تا بتواند وام‌هایی به صنایع کوچک اختصاص دهد. ژاپن نیز یک بسته مالی کمکی که شامل وام‌های اعتبارات تخصیصی به کسب و کارهای کوچک و متوسط نیز می‌شود، ارائه کرده است. دولت ایتالیا نیز ۳۹ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری در بانک‌ها انجام داده است تا وام دهی به شرکت‌ها متوقف نشود.

همچنین صندوق بین‌المللی پول کشورهای توسعه یافته و حامی را تشویق کرده است که کمک‌های خود را که پیش از بحران به کشورهای در حال توسعه وعده داده‌اند، قطع نکنند. صندوق بین‌المللی پول همچنین اعلام آمادگی کرده است تا میلیاردها دلار کمک خود را برای نجات ملت‌های آسیب دیده از بحران در اختیار آنان قرار دهد. در این جهت این صندوق ضمن انجام گفت‌وگو با کشورهای مختلف درخصوص برنامه‌های ارائه وام‌های جدید که اولاً قابلیت تسویه زود هنگام با شرایط کمتر از گذشته را داشته باشد، ثانیاً تأثیراتی برای برون رفت از بحران مالی جهانی را داشته باشد، اقداماتی به‌عمل آورده است.

اتحادیه اروپایی با برنامه مالی فرانسه موافقت کردند. این برنامه با هدف بازسازی ثبات مالی و نجات بخش بانکی طراحی شده است. براساس طرح فرانسه، بانک‌ها می‌توانند از یک آژانس مرکزی وام دریافت کنند. فعالیت‌های این آژانس مرکزی نیز توسط دولت تضمین می‌شود و آن‌ها مجبورند با نرخ متوسط بازار تسهیلات را بپردازند. حداکثر میزان قابل ضمانت حدود ۳۴۵ میلیارد دلار به شش بانک بزرگ فرانسه برای کمک به ترازنامه این بانک‌ها و با هدف اطمینان بخشی از استمرار فعالیت اعتباری آنان به نفع مشتریان و بازار کسب و کار تزریق می‌کند.

بیشتر کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس شروع به تزریق منابع و صدور بخشنامه‌های حمایتی و سهل‌گیری برای وام‌گیرندگانی کردند که نمی‌توانند به‌موقع تعهد خود را بپردازند و اعتماد دادن به بازار کرده‌اند. امارات متحده عربی با فراهم کردن ۳۲/۷ میلیارد دلار برای بخش مالی خود در این طرح پیشرو است. آن‌ها همچنان تمام وجوه سپرده شده در بانک‌هایی با مبنای پایه درهم امارات متحده عربی را تضمین کردند. کویت سومین کشور عربی در حوزه خلیج فارس است که این گارانتی‌ها را ارائه می‌دهد و از این نظر بعد از امارات متحده عربی و عربستان سعودی قرار دارد.

دولت قزاقستان تا اواخر ۲۰۰۸ مبلغ ۱۵ میلیارد دلار (حدود ۱۵ درصد از درآمد ملی کشور) به اقتصاد تزریق می‌کند تا با آثار طبیعی بحران اقتصادی مقابله کند.

دولت پاکستان قوانین سخت مالی خود را از میان برداشته و اعلام کرده مقدار ۲۷۰ میلیارد روپیه به سیستم بانکی تزریق می‌کند تا به سیستم کمک کند، تا خطر کاهش اعتبارات را کم کند و اعتمادسازی به سپرده‌های بانکی را از نو ایجاد کند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

علل و آثار وسیع بحران پولی و مالی بر ریسک‌های مختلف بانکی و تبعات و آثار عمیق آن در سایر بخش‌های اقتصادی و اجتماعی با توجه به درس‌هایی که می‌توان از بحران گرفت و برای کاهش احتمال تکرار چنین مواردی اقدامات زیر پیشنهاد می‌شود:

- ۱- اصلاحات در ساختار سازمان‌های بین‌المللی مانند صندوق بین‌المللی پول، بانک جهانی، کما اینکه در اجلاس کشورهای عضو BRIC یعنی برزیل، روسیه، هند و چین نیز این پیشنهاد ارائه شده است.
- ۲- بازنگری در ساختارها و ضوابط نظارتی در سیستم بانکی که اطمینان بیش‌تری نسبت به اثربخشی آن فراهم کند و گسترش سطح دانش و یادگیری مؤسسات مالی نسبت به انواع مخاطرات و راهکارهای مواجهه با آن‌ها.
- ۳- بازنگری در معیارهای رتبه‌بندی و دوری از تعصبات قومی یا کشوری و افزایش تعداد مؤسسات رتبه‌بندی معتبر در سطح جهانی به‌ویژه در کشورهای اسلامی و در حال توسعه با همکاری چند جانبه و استقلال اداره و عمل حرفه‌ای.
- ۴- استمرار حمایت از سیستم بانکی از طریق خرید دارایی‌های نامطلوب، افزایش سرمایه و اعطای اعتبارات بلندمدت بانک مرکزی به‌صورت وام‌های تبعی به نرخ‌های پایین برای حفظ شرایط اقتصادی و اعتمادسازی.
- ۵- حمایت از سیستم بانکی و اعمال سیاست‌های انبساطی مدیریت شده اعتباری برای پشتیبانی از بخش‌های تولیدی و صنعتی و طرح‌های نیمه تمام و ...
- ۶- افزایش کمی و کیفی سرمایه بانکی و ساختار گزارشگری و همچنین رعایت کامل مقررات حاکمیت شرکتی.
- ۷- بانک‌ها به نحوی عمل کنند که مدیریت اثربخش بر میزان ریسک اعتباری و ریسک نقدینگی خود داشته باشند و با کسری و اضافه برداشت مواجه نشوند.

- ۸- در سیستم عملکرد پاداش مدل‌های مبتنی بر ریسک مدنظر قرار گیرد و فقط سودهای کوتاه‌مدت و ناشی از عملیات سوداگرانه منشاء پرداخت پاداش نشود.
- ۹- نظارت بر بانک‌ها به‌نحوی توسعه و اثربخش شود که بانک متخلف پاداش نگیرد، بلکه اطمینان داشته باشد مشمول جریمه‌های نقدی و انضباطی می‌شود.
- ۱۰- بازنگری در جهت بهبود و مدرن کردن قوانین پولی و بانکی در کشورها به‌طور مستمر و با نگرش جامع، با توجه به تحولات اقتصادی و در خاتمه حمایت همه جانبه مسئولان نظام به‌صورت مادی و معنوی از سیستم بانکی می‌تواند مؤثر در جلوگیری از گسترش بحران به بازار بانکی کشور و تبعات جبران‌ناپذیر آن شود.

کتابنامه

بحران مالی جهانی: *فرصت‌ها و چالش‌ها*، مرکز همایش‌های صدا و سیما، دی ماه ۱۳۸۷.

فصلنامه بانک صادرات، ۲۵ دی ۱۳۸۵. به نقل از روزنامه اطلاعات.

WWW.islamic-banking.com

WWW.islamic-banking.com

www.islamicbanking.com

www.fdic.gov/bank/

Roubini-more Doom Ahead

Bernanke Speech – January 13 2009

FDIC- Guidance for Subprime Lending

How severe is subprime mess?. msnbc.com (Associated press).
2007-03-13

Ben S.Bernanke: *The subprime Mortgage Market*. Chicago. Illinois (2007-05-17) Retrieved on 2008-07-13

Ben S.Bernanke: *The Recent Financial Turmoil and its Economic and Policy Consequences*. New York, New York (2007-10-17) Retrieved on 2008-07-13

Bernanke, Ben S: *Mortgage Delinquencies and Foreclosurcs*. Columbia Business School's 32nd Annual Dinner, New York, New York (2008-05-05) Retrieved on 2008-05-19

Mortgage Bankers Association (2007-06-12) Delinquencies and Foreclosures Increase in latest MBA National Delinquency Survey. Press release.

<http://www.mbaa.org/NewsandMedia/PressCenter/58758.htm>. Retrieved on 2008-07-13

ARM resets peaking: Borrowers unprepared –Oct.17.2007. 2008 <http://money.com.com/2007/10/16/real-estate/October-resets/index.htm>

Retrieved on 2008-05-19

New home sales fell by record amount in 2007- Real estate-MSNBC.com.

2008.<http://www.msnbc.ms.com/id/22880294/>Retrieved on 2008-05-19

A survey of the world economy: When fortune frowned. When fortune frowned. The Economist. Economist.com

<http://www.economist.com/specialreports/displayStory.com?storyid=12373696>.

Retrieved on 2008-10-24

Subprime mortgage woes infect commercial paper market- market Watch. 2008. <http://www.marketwatch.com/new/story/subprime-mortgage-woes-infect-commercial-story.aspx?guid=%7B1989DE0D-9031-46A1-B3C5>

8E07436CF37C%7D. Retrieved on 2008-05-19

"BoFA: the Credit Crunch Takes Its Tol". 2008

http://www.businessweek.com/investor/content/oct2007/pi20071018206988.htm?campaign_id=yhoo. Retrieved on 2008-05-19

Cooper Georeg (2008). *The Origin of financial Crises: Central bank credit bubbles and the efficient market fallacy*. Petersfield, Hampshire, UK: Harriman House. Pp 208 ISBN9781905641857.
<http://harrimas>

House.com/pages/book.htm?bookCode=263120

Greenspan-Banks Need More Capital. Economist.com 2008-12-18
<http://www.economist.com/finance/displayStory.com?story id= 12813430>
Retrieved on 2009-02-27

Ben Steverman and David Bogoslaw (October 18, 2008, 12:01 AM EST)

The Financial Crisis Blame Game _ Business Week Business week. com

<http://www.businessweek.com/investor/content/oct 2008/pi 20081017 950382.htm? chan=top + news top+news+index+temp top+story>.
Retrieved on 2008-10-24

Banko Critical of stress- test skeptics. Financial times, Saturday. May. 9